

DESCOPERIRI DE PLASTICĂ NEOLITICĂ ÎN BANAT

*Adriana Radu**

Cuvinte cheie: cultura Vinča, plastica antropomorfă, cultura Sălcuța.

Mots clé: la culture de Vinča, plastique anthropomorphe, la culture Sălcuța

La sfârșitul anului 2009 la Muzeul Banatului Montan din Reșița a fost adus un lot de piese arheologice, provenite din confiscări, aparținând perioadei neolitice (11 figurine, o amuletă din lut, 2 vase fragmentare, 12 obiecte executate din os) și epocii bronzului (un topor)¹.

Existând trei tipuri categoriale distincte, am considerat că se impune prezentarea fiecăruia în parte, pentru a putea fi structurate omogen din punct de vedere științific. Într-o primă fază, prezentăm plastica antropomorfă și amuleta din lut, urmând ca celelalte piese să facă obiectul altor studii.

1. Cap figurină antropomorfă (Pl. 1/5, Fig. 1/2a-c).

Se păstrează capul și o parte din gâtul lung de formă cilindrică (lipsește o mică porțiune pe laterala stângă de la bază până în creștet). Fața, de formă triunghiulară, cu nasul (o proeminență alungită) situat în partea superioară a zonei centrale, prezintă la bază ochii redați prin două linii orizontale, incizate (nu ating marginea conturului feței), încadrați de sprâncene, redată printr-un ușor relief arcuit. Ea se îmbină în unghi drept cu creștetul capului, scurt, dreptunghiular. Zona centrală a părții superioare prezintă o mică alveolare (cu formă nedefinită datorită degradării piesei), iar trecerea de la ceafă la gât nu este sesizabilă.

Este executat din lut degresat cu nisip în amestec cu pietricele de diferite mărimi și cioburi pisate. Cenușiu-închis în spărtură, este acoperit în exterior cu un slip brun-roșcat, aspru la pipăit, cu pietricele mărunte.

Dimensiuni: I: 43 mm, Lmax: 24 mm, LA: 24 mm, fața: 24x25 mm, gât: 20x16 mm.

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, oprinescu_ra@yahoo.fr

¹ Obiectele au fost predate în custodie Muzeului Banatului Montan Reșița de către d-l Ioan Remus Sorin, sînspl. la I.P.J. Caraș-Severin, care le-a recuperat, căruia îi mulțumim și pe această cale.

2. Cap figurină antropomorfă (Pl. 1/6, Fig. 2/1a-c).

Se păstrează capul și o parte din gât. Fața, cu mască triunghiulară, prelungă, prezintă în partea superioară nasul, de formă tronconică, la baza căruia ochii incizați orizontal sunt dispuși pe aceeași linie cu acesta, delimitându-se în relief față de fruntea foarte îngustă. O incizie oblică, ce pornește din vârful nasului, marchează partea stângă a acestuia, până la bază (în imediata apropiere a inciziei ochiului). Fruntea, de formă trapezoidală, se îmbină în unghi drept cu creștetul capului, prelung, de formă ovală, cu marginile în relief, ușor ridicate. În partea centrală a creștetului, din dreptul nasului și până în dreptul cefei, se află o creastă puternic reliefată. Ceafa continuă oblic în jos și se îmbină cu gâtul printr-o ușoară arcuire în partea dorsală. Din loc în loc, pe creștet și pe gât, se află incizii fine făcute cu unghia. Este executat din lut degresat cu nisip, în amestec cu pietricele și mărunte fragmente ceramice. În spărtură piesa este de culoare cenușiu-închis, cu exteriorul acoperit de un slip subțire, brun roșcat cu pete cenușiu închis.

Dimensiuni: I: 37 mm, Lmax: 27 mm, LA: 21 mm, fața: 16x18 mm, gât: 17x16 mm.

3. Figurină antropomorfă (Pl.1/1, Fig. 1/1a-d).

Se păstrează capul cu un gât lung, tronconic și partea superioară a corpului, aplatizată, din care pornesc două brațe scurte, tronconice, perforate orizontal (unul este rupt în dreptul perforației). În apropierea perforației se mai află una, puțin adâncă, vizibilă numai pe partea din spate. Fața de formă pentagonală, cu unghiurile rotunjite și bărbia teșită, prezintă în partea centrală nasul în relief, de formă semisferică, de la baza căruia pornesc ochii incizați oblic. Sub fiecare se află câte o incizie puțin adâncă, scurtă, oblică. Fruntea înaltă, lată, de formă trapezoidală, se îmbină unghiular cu creștetul capului, ce pornește oblic în jos. Îmbinarea este marcată, de ambele părți, prin două alveole adâncite. Ceafa continuă oblic îmbinându-se perfect cu linia gâtului.

Executată din lut degresat cu nisip, în amestec cu pietricele de diferite mărimi și cioburi pisate, cenușiu-închis în spărtură, este acoperită în exterior de un slip subțire, cenușiu închis, care păstrează urmele instrumentului cu care a fost făcută netezirea.

Dimensiuni: I: 78 mm, Lmax: 51 mm, LA: 18 mm, fața 33x31 mm.

4. Figurină antropomorfă (Pl. 1/3, Fig. 1/6a-d).

Capul a fost rupt din vechime. Partea superioară a corpului, aplatizată, prezintă două brațe scurte, tronconice, rotunjite, perforate orizontal (unul este rupt din dreptul perforației). Partea inferioară cilindrică, parțial ruptă (lipsește o porțiune de formă triunghiulară), se lățește spre baza circulară. Fundul este marcat la îmbinarea părții inferioare cu cea superioară printr-o suprafață aplatizată oblic, dispusă în relief semicircular până sub brațe, de care se delimitează prin două alveole. Partea superioară a corpului este mult mai scurtă decât cea inferioară și mai masivă. A fost realizată din pastă fină, compactă, cu lutul bine ales de impurități degresat cu nisip fin și rare pietricele. Slipul gros, cafeniu, foarte bine netezit este de culoare cafenie cu pete cenușii.

Dimensiuni: I: 63 mm, Lmax: 45 mm, LA: 27 mm.

5. Figurină antropomorfă (Pl. 1/2, Fig. 1/4a-c).

Se păstrează corpul cu partea superioară aplatizată și brațe scurte, conice, dispuse lateral. Capul a fost rupt din vechime. Partea inferioară cilindrică, ușor aplatizată, se lățește brusc în partea dorsală, în apropierea bazei ce devine astfel ovală. Pasta de factură semifină, moale, este realizată din lut degresat cu nisip, pietricele de diferite mărimi și cioburi pisate. Exteriorul, cafeniu-roșcat cu pete cenușii, este aspru la pipăit, cu slipul căzut.

Dimensiuni: I: 49 mm, Lmax: 33 mm, LA: 15 mm.

6. Figurină antropomorfă (Pl. 2/1, Fig. 2/4a-c).

Corpul, de formă tronconică (cu secțiune ovală), cu baza mare îndreptată în sus, este aplatizat. Picioarele scurte (unul rupt oblic către bază), de formă conică, sunt depărtate și despărțite în zona de îmbinare printr-o alveolă adâncită. Brațele cilindrice sunt foarte scurte și se termină prin trei protome conice, ascuțite, dispuse sub forma unui triunghi. Fața, realizată prin tragerea lutului moale, este de formă conică (sau tronconică - cu partea ascuțită ruptă) iar ochii sunt marcați prin incizii oblice. Creștetul capului, definit printr-un relief semicircular, se îmbină cu ceafa dreaptă și continuă cu gâtul foarte scurt, tronconic. Lutul fin, degresat cu nisip în amestec cu pietricele de diferite mărimi și rare fragmente ceramice este de culoare cenușiu-închis, acoperit cu un slip subțire, cărămiziu, cu pete cenușii ce păstrează urmele unei neteziri incomplete.

Dimensiuni: I: 70 mm, Lmax: 52 mm, LA: 20 mm.

7. Figurină antropomorfă (Pl. 2/3, Fig. 2/3).

Se păstrează jumătate din piesă (în secțiune transversală, partea dorsală), fără brațe și o porțiune din partea inferioară a capului (dinspre ceafă). Întreaga suprafață este ornamentată cu linii incizate, dispuse paralel, aranjate în motive orizontale meandrice și verticale. Executată din lut fin, cenușiu închis, bine ales de impurități, este degresată cu nisip cu bobul mărunț. În exterior prezintă un slip gros, foarte bine netezit, de culoare cafeniu-gălbui.

Dimensiuni: I: 66 mm, Lmax: 32 mm, LA: 13 mm.

8. Figurină perforată, stilizată (Pl. 1/4, Fig. 2/5a-c).

Corpul tronconic, perforat vertical, prezintă pe baza lată - trei brațe (unul rupt) dispuse sub forma unui triunghi. Fiecare se termină prin 3 protome dispuse unghiular (două rupte, una ascuțită). Executat din lut în amestec cu nisip și pietricele mărunte, prezintă în spărtură o culoare cenușie, iar în exterior un slip subțire, cenușiu, ce lasă să se vadă, pe alocuri, imperfecțiunile netezirii.

Dimensiuni: I: 45 mm, LA: 55 mm, I.trunchi: 35 mm.

9. Figurină perforată, stilizată (Pl. 2/6, Fig. 2/6a-c).

De formă bitronconică, perforată vertical, prezintă partea centrală cu o ușoară îngroșare. Cele două brațe conice, dispuse lateral, aplatizate pe fața interioară sunt arcuite în sus. Unul prezintă o proeminență conică îndreptată în aceeași direcție, iar pe celălalt se vede urma sforii folosite pentru atârnare. Modelată din lut degresat cu nisip în amestec cu pietricele de diferite mărimi, brun roșcat în spărtură, prezintă în exterior un slip gros, aspru la pipăit, în tonuri asemănătoare (exfoliat parțial pe una din suprafețe).

Dimensiuni: I: 60 mm, Lmax: 68 mm, LA: 31 mm.

10. Figurină perforată, stilizată (Pl. 2/5, Fig. 1/5).

Corpul aplatizat, cu secțiune transversală și longitudinală ovală, perforat vertical, se termină cu două brațe oblice, conice, scurte, plasate în partea superioară și două, ceva mai lungi, în cea inferioară (unul restaurat total și două parțial). Realizată din pastă fină, cu lutul bine ales de impurități, degresat cu nisip, pietricele și cioburi rare și mărunte, prezintă în exterior un slip moale, fin, cenușiu-roșcat, foarte bine netezit cu înțepături fine în unele zone.

Dimensiuni: I: 53 mm, Lmax: 44mm, LA: 17 mm.

11. Fragment de altar (Pl. 2/2, Fig. 1/3a-b).

Se păstrează partea superioară din marginea laterală a masei altarului, modelată prin îmbinarea în unghi ascuțit a două planuri dreptunghiulare (ceea ce crează o secțiune verticală triunghiulară), însoțită de protoma unui cap uman stilizat. Latura exterioară a fost ornamentată prin incizie, etalând un motiv din linii paralele, îmbinate unghiular. Capul uman stilizat se detașează tronconic pe verticală, fără a avea conturul feței delimitat. Nasul, în relief alunginit, împreună cu ochii adânc incizați până în margine, trasează limita superioară a planului măștii faciale, despărțită printr-o ușoară șanțuire de creșetul capului profilat ca o semicalotă. Executat din pastă fină, compactă, având ca degresant nisip, rare pietricele și cioburi mărunte, este de culoare brun-cenușiu. În exterior prezintă un slip subțire, foarte bine netezit, de culoare maro-roșcat, cu pete cenușii.

Dimensiuni: I: 33 mm, Lmax: 4 mm, LA: 19 mm.

12. Obiect lut (Pl. 2/4, Fig. 2/2a-b).

De formă bitronconică, cu partea centrală îngustată, prezintă o bază mai mare decât cealaltă. În apropierea bazei mici o perforație circulară, largă, străbate piesa de la un capăt la celălalt iar o alta, situată în apropierea celei opuse, a fost realizată oblic fără a o străpunge. Executat din lut degresat cu mult nisip și pietricele mărunte, prezintă sprafața exterioară bine netezită, acoperită cu un slip subțire, aspru, de culoare cenușiu-închis, cu rare pete cafenii.

Dimensiuni: I: 32 mm, Dmax: 19 mm, Dmic: 15x17 mm

Din totalul pieselor prezentate, două sunt capetele unor statuete antropomorfe cu mască triunghiulară. În Banat fețele triunghiulare cu nasul redat printr-o proeminență și ochii incizați, drept sau oblic, se întâlnesc din faza A a culturii Vinča și continuă să existe până în fazele B₂C² și sporadic în C. Acest tip este întâlnit, începând cu faza B în Transilvania, în cadrul culturii Turdaș³. La Vinča⁴, în faza A, fețele triunghiulare au avut ochii incizați în formă de L, iar în faza B₁, pe același tip de față, ei sunt arcuiți, triunghiulari sau migdalați.

² Lazarovici 1979, 88-92; Comșa 1991, 125-127.

³ Lazarovici 1979, p. 90.

⁴ *Ibidem*, 88; Höckmann 1968, 54; Hansen 2007, 204.

Obiectul nr. 1 prezintă capul unei statuete pe care pot fi identificate structurile anatomice schematizate, mască triunghiulară, creștet dreptunghiular, ceafa dreaptă, ochi redați prin incizii adânci, cu arcuirea sprâncenelor sugerată printr-o ușoară denivelare. El prezintă analogii, pentru unele din aceste trăsături, cu două piese de la Zorlențu Mare. Ele se limitează la forma generală a capului și a măștii fără a lua în considerare detaliile feței – sprâncenele, forma nasului. Una aparține fazei Vinča B₁⁵, iar cealaltă nivelului Vinča B₁/B₂⁶.

În așezarea de la Liubcova, ochii încadrați de sprâncene, mai mult sau mai puțin reliefate, se întâlnesc din faza B₂⁷. Figurinele astfel realizate se deosebesc de exemplarul de mai sus prin forma capului și tipul inciziei.

Fețele triunghiulare, cu ochii incizați și sprâncene ușor reliefate se întâlnesc la Turdaș în descoperirile vechi⁸. Cele mai timpurii materiale de aici se sincronizează cu descoperirile din Banat și din Serbia de fază B₂⁹. Pentru Transilvania, în cultura Turdaș, a fost sesizată păstrarea și folosirea la orizont cronologic Vinča B și C a stilului fazei A¹⁰, fapt evidențiat mai ales în plastică, prin forma triunghiulară a feței și prin modul de realizare, prin incizii simple, orizontale sau oblice, a ochilor, procedeu abandonat în regiunile sud-dunărene.

Piesa de la nr. 1 poate fi atribuită fazei B₂ a culturii Vinča.

Celălalt cap de statueta, cu mască triunghiulară, se deosebește de primul prin modul de redare a ochilor și de execuție a creștetului. Ochii incizați și nasul conic, plasați în partea superioară a feței, sunt reliefați față de fruntea foarte îngustă. Două exemplare a căror față a fost executată în acest mod au fost găsite în săpăturile vechi de la Liubcova Ornița¹¹ și aparțin fazei C¹². Redarea creștetului prin sublinierea părților laterale și evidențierea unei suprafețe ridicate, ca o creastă, în zona centrală este o abordare mai puțin

⁵ Lazarovici 1979, pl. XX, D/9.

⁶ *Ibidem*, pl. XX, H/8.

⁷ Luca 1990, 17, 18, fig. 1/3, fig. 2/3.

⁸ Roska 1941, Taf. CXXXVII/12, Taf. CXXXVIII/5.

⁹ Lazarovici-Kalmar 1991, 12; Luca 2002, 36.

¹⁰ Luca 2002, 38; Höckmann 1968, 63, 66-67; Hansen 2007, 213.

¹¹ Comșa 1996, fig. 26/1, 6.

¹² Luca 1998, 100-101; Drașovean 1996, pl. XXI/6.

întâlnită în cultura Vinča. La Rast, așezare aparținând culturii Vinča B₂C¹³ sunt întâlnite figurine cu creștetul ascuțit¹⁴, fără a fi foarte clar diferențiată proeminența centrală. O singură statueta¹⁵ prezintă o creastă verticală, ușor reliefată, ce pornește ceva mai jos de creștet și se termină la baza nasului, străbătând mijlocul frunții. La Jablanica¹⁶ este evidențiată o proeminență dreptunghiulară pe creștetul unei figurine. La Turdaș, o piesă¹⁷ are creștetul conic, iar pe un alt exemplar, reprezentând probabil o locuință sau un cuptor, este stilizat un cap (considerat de autor zoomorf)¹⁸ cu o creastă în relief.

Aceste analogii ne permit încadrarea acestei piese (nr. 2) în faza Vinča C.

Cea de-a treia figurină antropomorfă, de dimensiuni mai mari (numai partea păstrată până sub brațe este de 7,8 cm), aparține tipologic categoriei a II-a după Gh. Lazarovici¹⁹ (cu partea superioară plată, brațe scurte, orizontale, sâni și fese marcate, picioare uneori individualizate). Masca feței este de formă pentagonală, simplă, iar brațele scurte, tronconice, au fost găurite. În așezarea de la Vinča, practica perforării brațelor a fost documentată la adâncimea de 9,3 m²⁰, procedeu folosit de-a lungul tuturor fazelor acestei culturi, îndeosebi în cele târzii, C și D (dispuse în diverse combinații). La Liubcova se întâlnesc pe un fragment dintr-o figurină din faza A₃B₁²¹ și pe două piese²² din faza C, dintre care una mai masivă. La Rast²³, multe dintre figurine prezintă una sau două perforații pe brațe. Aceeași situație o întâlnim la Sânnandrei (Vinča C)²⁴ și Zorlențu Mare²⁵. La Turdaș perforațiile sunt mai puțin numeroase²⁶.

¹³ Dumitrescu 1987-1988, 29.

¹⁴ Dumitrescu 1987-1988, pl.1/1, pl. 2/1-3.

¹⁵ *Ibidem*, 32, pl. 3/10.

¹⁶ Höckmann 1968, Taf. 29, nr. 794.

¹⁷ Roska 1941, Taf. CXXXVII/10.

¹⁸ Florescu-Miclea, 1980, fig. 50-51.

¹⁹ Lazarovici 1979, 92.

²⁰ Höckmann 1968, 54; Radu 2000, 81-82.

²¹ Luca 1990, 23, fig. 8/1; Luca 1998, 60, fig. 43/1.

²² Luca 1990, 23, fig. 6/2; Luca 1998, 62, fig. 41/2; Comșa 1995, fig. 26/8.

²³ Dumitrescu 1987-1988, pl.1-8.

²⁴ Drașovean 1996, pl. XXVI/2.

²⁵ Comșa 1995, fig. 23/2, 6, 8, 10; fig. 24/1; Lazarovici 1979, pl. XX, D/8, H/7, pl. XXI, B/8.

²⁶ Roska 1941, Taf. CXXXVII/9, Taf. CXL/9.

Capetele cu masca pentagonală apar la Vinča la adâncimea de 8 m, în faza A/B₁²⁷ și se dezvoltă mai ales în fazele târzii²⁸. În Banat aria lor de răspândire a fost îndeosebi în sud²⁹, dar au fost documentate și la Chișoda Veche și Sânnandrei³⁰. La Liubcova³¹, din două piese cu masca feței asemănătoare, una este cu brațele găurite. La Zorlențu Mare³² ele se întâlnesc în faza B2C și au conturul feței mai rotunjit. Cele două mici incizii oblice plasate sub ochi au analogii pe capace descoperite în așezarea de la Parța³³.

Piesa nr. 3 poate fi atribuită fazei B2C eventual C.

În cadrul categoriei a II-a după G. Lazarovici se înscrie figurina nr. 4, cu brațe laterale, scurte, tronconice, perforate orizontal. Redarea unor atribute anatomice prin marcarea părții dorsale, lățirea către bază a părții inferioare cilindrice, o încadrează unei etape mai evolute. Spre deosebire de majoritatea statuetelor, a căror fese sunt marcate printr-un relief plasat aproape vertical pe suprafața corpului, la cea prezentată mai sus, partea dorsală se arcuiește mult în jos și este aplatizată. Cele mai bune analogii pentru acest tip le întâlnim în așezarea de la Zorlențu Mare în nivelul aparținând fazei B₂C. Trei statuete prezintă același canon în redarea părții dorsale (la două dintre ele fesele sunt redată prin mici alveole), una³⁴ are brațele rotunjite și perforate, cealaltă³⁵ este aproape identică cu piesa prezentată, mai puțin brațele ce nu sunt perforate. Prima și cea de-a treia³⁶ (mai fragmentară) aparțin reprezentărilor feminine, cu sâinii marcați. Toate au partea superioară mult mai scurtă decât cea inferioară, puternic trapezoidală, ceea ce îi conferă acesteia o anumită masivitate. Între descoperirile de la Liubcova se numără un fragment de statueta³⁷, ce prezintă partea dorsală executată în același mod (alungită, ușor aplatizată), cea inferioară cilindrică și brațele orizontale.

²⁷ Höckmann 1968, 54.

²⁸ Hansen 2007, 205.

²⁹ Lazarovici 1979, 93.

³⁰ Drașovean 1996, 62.

³¹ Comșa 1995, fig. 26/2, 8; Lazarovici 1979, pl. XXII, A/15.

³² Comșa 1995, fig. 24/4.

³³ Radu O.-Resch-Germann 1974, 68, pl. XVII/3.

³⁴ Comșa 1995, fig. 24/1.

³⁵ *Ibidem*, fig. 24/10.

³⁶ *Ibidem*, fig. 24/13.

³⁷ *Ibidem*, fig. 27/2

Din punct de vedere cronologic, piesa poate fi încadrată fazei B2C a culturii Vinča.

Figurina fără cap - nr. 5 (aparținând tipului II), spre deosebire de cea anterioară, nu are redate elementele anatomice, astfel încât corpul se prezintă sub formă de cruce, cu brațe scurte, ascuțite și partea inferioară lățită oblic, cu secțiune ovală. Figurinele în formă de cruce arată legăturile culturii Vinča cu sudul Europei³⁸, apar din faza B și continuă să existe în faza C. O analogie aproape perfectă (cu excepția capului) o constituie piesa de la Jablanica³⁹.

Alte similitudini în ceea ce privește forma corpului sunt întâlnite cu două statuete de la Liubcova, dintre care una masivă, cu partea inferioară scundă, fără cap, încadrată fazei Vinča C₁⁴⁰, iar alta aparține fazei C-D⁴¹. O altă piesă aproape identică provine din descoperiri vechi de la Parța (1945)⁴² și a fost încadrată fazei B2. Două piese de la Turdaș⁴³ prezintă analogii cu figurina de mai sus.

Poate fi atribuită fazei B2C a culturii Vinča.

O apariție mai puțin comună pentru plastica Vinča (nr. 6) îmbină în modul de execuție diferite elemente caracteristice fazelor târzii – corp plat, față piramidală, brațe scurte cu protome, picioare scurte, distanțate. Idolii plăți au fost încadrați și tratați ca o categorie aparte a reprezentărilor plastice antropomorfe vinciene⁴⁴. Pentru Banat și Transilvania am enumerat o parte a localităților cu astfel de descoperiri. Brațele laterale scurte sunt o caracteristică a acestui tip. Piesa analizată prezintă brațele terminate cu protome animaliere. Astfel de terminații ale brațelor, mai puțin elaborate, au fost observate la statueta plată, cu brațele perforate orizontal descoperită la Liubcova⁴⁵. Ele sunt un atribut frecvent al figurinelor perforate, antropomorfe sau stilizate, variantă tipologică tratată ca atare în literatura de specialitate referitoare la Banat⁴⁶.

³⁸ Höckmann 1968, 54, 56

³⁹ *Ibidem*, Taf.29, nr. 788.

⁴⁰ Luca 1990, 20, fig. 3/3; Luca 1998, 61, fig. 68/3.

⁴¹ Luca 1990, 21, fig. 4/4; Luca 1998, 62, fig. 40/4.

⁴² Lazarovici 1979, pl. XXI, G/12.

⁴³ Roska 1941, Taf. CXXXVIII/8, Taf. CXL/9.

⁴⁴ Lazarovici 1979, 92-93.

⁴⁵ Comșa, 1995, fig. 26/8.

⁴⁶ Lazarovici 1979, 96-97, cu prezentarea analogiilor pentru întreaga arie a culturii Vinča.

Acest tip este întâlnit în fazele B2C și C, îndeosebi la Zorlențu Mare⁴⁷. Capul cu fața conică apare în etapele târzii ale culturii Vinča. La Liubcova⁴⁸ o astfel de statueta, descoperită în urma unei periegeze, a fost încadrată în faza C-D. Alte piese provin de la Sînandrei⁴⁹, Turdaș⁵⁰, Rast⁵¹, toate aparținând fazelor C și B₂C a culturii Vinča. În așezarea eponimă, la Vinča⁵², apar tot în faza C. Descoperirile de aici ca și cele din regiunea Moravei⁵³ sunt puțin numeroase și sunt date în fazele C și D (Pločnik, Predionica, Valač).

Procedeu de redare a picioarelor prin modelarea fiecăruia în parte și plasarea lor în unghi ascuțit este mai rar întâlnit chiar și în fazele târzii ale culturii. O astfel de reprezentare apare în Banat la Sînandrei⁵⁴, în Transilvania la Turdaș⁵⁵, în Oltenia la Rast⁵⁶, pe valea Moravei⁵⁷ la Predionica și Čaršija. Piese de la Sînandrei și Turdaș sunt din toate punctele de vedere cele mai apropiate de reprezentarea noastră, prezentând analogii pentru masca feței, forma corpului, a brațelor (protomele lipsesc) și a picioarelor. Prezența tuturor acestor elemente ne permite să încadrăm statueta în faza C a culturii Vinča.

Păstrată doar pe jumătate, piesa nr. 7 se înscrie în categoria idolilor cilindrici, ornamentați pe toată suprafața. Din faza B⁵⁸ a culturii Vinča, motivele incizate ocupă o suprafață tot mai mare pe corpul idolilor, iar în faza C motivele etalate sunt mult mai diversificate. Astfel de exemplare, descoperite la Liubcova⁵⁹, Zorlențu Mare⁶⁰, Turdaș⁶¹, Rast⁶², permit încadrarea

⁴⁷ *Ibidem*, pl. XXI, A, C, D, E, F, pl. XXII, F, H.

⁴⁸ Luca 1990, 21-22, fig. 5/4.

⁴⁹ Drașovean 1996, pl. XXVI/3.

⁵⁰ Roska 1941, Taf. CXXXVIII/8, CXL/3.

⁵¹ Dumitrescu 1987-1988, pl. 1/1, pl. 4/17, 19.

⁵² Höckmann 1968, 59.

⁵³ *Ibidem*, Taf. 24, nr. 560, 561 (Valač), Taf. 26, nr. 609, Taf. 27, nr. 635 (Predionica), Taf. 28, nr. 715 (Pločnik).

⁵⁴ Drașovean 1996, pl. XXVI/3.

⁵⁵ Roska 1941, Taf. CXXXVII/9.

⁵⁶ Dumitrescu 1987-1988, pl. 17/92.

⁵⁷ Höckmann 1968, Taf. 22, nr. 753 (Čaršija), Taf. 26, nr. 616 (Predionica).

⁵⁸ Hansen 2007, 205.

⁵⁹ Luca 1998, 61-62, fig. 37/4, 6; 61, fig. 38/2, 3; 62, fig. 41/2; Comșa 1995, fig. 27/1, 2, 5.

⁶⁰ Lazarovici 1979, pl. XXI, A/6, pl. XXII, B/17; Drașovean 1996, pl. XXXII/9.

⁶¹ Roska 1941, Taf. CXXXIX/4.

⁶² Dumitrescu 1987-1988, pl. 1, pl. 2/3, pl. 3/12, 13, pl. 4/ 18, 19, pl. 5-18..

piesei descrise mai sus în faza C a culturii Vinča.

Datorită celor trei brațe terminate cu protome animaliere piesa nr. 8 ar putea fi încadrată în categoria D. Alte obiecte de cult și anume în subfaza d. Sceptre⁶³. Ca formă seamănă foarte mult cu cea de la Liubcova⁶⁴, cu patru brațe și protome animaliere, dar prezintă o imagine mai greoaie decât aceasta, căci brațele primei sunt mai zvelte, mai subțiri. Aceasta, cât și piesa asemănătoare de cult descoperită la Parța⁶⁵, au fost încadrate fazei C a culturii Vinča.

Piesa nr. 9 face parte din categoria idolilor stilizați, încadrați în categoria IIIc1⁶⁶ (corp cilindric, două brațe oblice și gât). Ei au fost descoperiți în așezări din Banat⁶⁷ la Liubcova și Zorlențu Mare dar și în alte așezări aparținând culturii Vinča C. Ca formă, cea mai apropiată analogie o prezintă piesa de la Liubcova⁶⁸, având partea centrală evidențiată și brațele cu terminații orientate în sus.

Tot din categoria celor foarte stilizați - varianta IV. d1⁶⁹ (amulete cu corpul plat și patru brațe în formă de stea, perforat vertical), face parte exemplarul nr. 10. Cele mai bune analogii sunt legate de piesele de la Turdaș⁷⁰ care au fost interpretate ca figurine perforate având indicate mâinile și picioarele. A fost încadrat în faza Vinča C.

Fragmentul de altar nr. 11 prezintă un cap cu o mască asemănătoare cu cea a unei statuete de la Liubcova⁷¹, încadrată fazei B2C a culturii Vinča.

Obiectul nr.12 aparține culturii Sălcuța. Astfel de piese au mai fost descoperite în așezarea de la Cuptoare-Sfogea⁷².

Printre piesele prezentate, destul de bine conservate, unele, cum sunt capul cu creastă și figurina plată cu picioare despărțite, sunt rare pentru arealul culturii Vinča în general. În prezentare am folosit ca analogii materialele provenite din Banat, Transilvania, Oltenia, fără a ne mai raporta la întreaga

⁶³ Drașovean 1996, 66.

⁶⁴ Luca 1998, 68-69, fig. 40/2.

⁶⁵ Drașovean-Topolovici 1989, 201

⁶⁶ Lazarovici 1979, 98.

⁶⁷ Drașovean 1996, 63, pl. XXIII/2, 4, pl. XXX/15,16.

⁶⁸ *Ibidem*, pl.XXIII/2; Comșa 1995, pl. 27/6.

⁶⁹ Lazarovici 1979, p. 99-100.

⁷⁰ Roska 1941, Taf. CXXXVII/3, 4, Vlassa 1976, 101, fig.2/6, 7.

⁷¹ Comșa 1995, fig 26/10.

⁷² Două piese asemănătoare au fost descoperite în așezarea de la Cuptoare-„Sfogea” (jud. Caraș-Severin).

arie a acestei culturi. Plastica neolitică din aceste localități a fost prezentată în detaliu de autorii săpăturilor și ai lucrărilor de sinteză, ceea ce a prilejuit și o analiză aprofundată referitoare la analogiile din întregul areal al culturii.

BIBLIOGRAFIE

- Comșa 1991,
Comșa E., *Masques des figurines de la culture Vinča du sud-ouest de la Roumanie et leur sens symbolique*, în *Banatica*, 11, 1991, p. 125-131.
- Comșa 1995,
Comșa E., *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995.
- Drașovean 1996,
Drașovean Fl., *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, Timișoara, 1996.
- Drașovean-Topolovici 1989,
Drașovean Fl., Topolovici M., *O piesă de cult descoperită la Parța (com. Șag, jud. Timiș)*, în *SCIVA*, 2, 40, 1989, p.199-201.
- Dumitrescu 1987-1998, Dumitrescu Vl., *Plastica neolitică din așezarea de la Rast (jud. Dolj)*, în *AMN*, XXIV-XXV, 1987-1988, p. 29-68.
- Florescu-Miclea 1980,
Florescu R., Miclea I., *Preistoria Daciei*, București, 1980.
- Hansen 2007,
Hansen S., *Bilder vom Menschen der Steinzeit*, Deutschen Archaeologischen Instituts, Eurasien Abteilung, Mainz, 2007 (Teil I-II).
- Höckmann 1968,
Höckmann O., *Die menschengestaltige Figuralplastik der südosteuropäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Hildesheim, I, 1968.
- Lazarovici 1979,
Lazarovici Gh., *Neoliticul Banatului*, în *BMN*, IV, Cluj Napoca, 1979.

Lazarovici-Kalmar, 1991,
Lazarovici Gh., Kalmar-Maxim Z., *Aspectul Turdaș*, în *Cultura Vinca în România*,
Timișoara 1991, p. 122-137.

Luca 1990,
Luca S.A., *Contribuții la istoria artei neolitice. Plastica așezării de la Liubcova - "Ornița"* (jud. Caraș-Severin), în *Banatica*, 10, 1990, p. 6-44.

Luca 1998,
Luca S.A., *Liubcova - "Ornița"*. *Monografie arheologică*, Târgoviște 1998.

Luca 2002,
Luca S.A., *Noi descoperiri de plastică neolitică și eneolitică de la Tărtăria și Lumea Nouă*, jud. Alba și câteva probleme ale tipologiei și cronologiei acestora, în *Apulum*, XXXIX, 2002, p. 31-55.

Radu 2000,
Radu A., *Moșteniri din fondul Vinča-Turdaș în plastica antropomorfă a culturii Sălcuța*, în *Banatica*, 15/1, 2000, p. 79-101.

Radu O., Resch-Germann 1974,
Radu O., Resch E., Germann C., *Plastica antropomorfă și zoomorfă de cultură Turdaș-Vinča de la Parța*, în *Tibiscus*, III, 1974, p. 65-69

Roska 1941,
Roska M., *Die Sammlung Zsófia von Torma*, Kolossvár, 1941.

Vlassa 1976,
Vlassa N., *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Nappoca, 1976

DECOUVERTES DE PLASTIQUE NEOLITHIQUE EN BANAT

Résumé

Cette étude présente 12 objets confisqués par la Section du patrimoine de la Police municipale de Reșița (département de Caraș-Severin), trouvés dans la garde du Musée du Banat Montagneux. De ce total, ayant la place de la découverte inconnu, 11 sont des figurines anthropomorphes appartenant la culture de Vinca, une pièce étant encadrée dans la culture de Sălcuța.

Deux d'entre eux sont des têtes de statuettes anthropomorphes avec masque triangulaire. En Banat les visages triangulaires avec le nez réalisé par une proéminence, les yeux incisés, en ligne droite ou oblique, sont propres à la phase A de la culture de Vinca, continuant dans les phases B2C et d'une manière sporadique en C. Ce type est rencontré tout en commençant avec la phase B en Transylvanie, dans la culture de Turdaş. À Vinca, dans la phase A, les visages triangulaires ont eu les yeux incisés en forme de L, et dans la phase B, sur le même type de visage, ceux-ci sont en arc, triangulaires ou en forme d'amande. .

La tête de la pièce n° 1, dont la structure consiste en un masque triangulaire, sommet de tête rectangulaire, la nuque droite, des yeux réalisés par des incisions profondes, les sourcils suggérés par une légère dénivellation, présente des analogies, pour quelques uns de ces traits, avec deux pièces de Zorlenţu Mare. L'une appartient à la phase Vinca B1 et l'autre au niveau Vinca B1/B2.

Dans l'établissement de Liubcova, les yeux encadrés par des sourcils apparaissent dans la phase B2. Les visages triangulaires, avec des yeux incisés et les sourcils légèrement mis en relief, se retrouvent à Turdaş, dans des anciennes découvertes.

La pièce n° 1 peut être attribuée à la phase B2 de la culture de Vinca.

L'autre tête de figurine avec un masque triangulaire, présente des yeux incisés et un nez conique comme placés dans la partie supérieure du visage, mis en relief sur le front très étroit. Deux exemplaires exécutés d'une telle manière ont été trouvés dans les anciennes fouilles de Liubcova-„Orniţa” et appartiennent à la phase C. La réalisation de la nuque par la mise en relief des parties latérales et la mise en évidence d'une surface élevée, comme une crête, dans la zone centrale, constitue un abordage peu rencontré dans la culture de Vinca. À Rast, établissement appartenant à la culture de Vinca B₂C, on peut rencontrer des figurines ayant la nuque pointue, sans une configuration claire de la proéminence centrale. À Jablanica (Vinca C) existe une proéminence rectangulaire sur la nuque. À Turdaş, une pièce avait la nuque conique, et sur un autre exemplaire, représentant probablement un logement ou un four, il existe une tête zoomorphe avec une crête en relief. Toutes ces analogies nous permettent l'encadrement de cette pièce (n° 2) dans la phase Vinca C.

La troisième figurine anthropomorphe, avec des dimensions accrues, appartient du point de vue typologique à la catégorie IIe, selon l'avis de Gh. Lazarovici. Dans l'établissement de Vinca la pratique de la perforation des bras a été documentée vers la profondeur de 9,3 m, procédé utilisé au long des toutes les phases de cette culture, en spécial dans les phases tardives C et D (disposées en des diverses combinassions). À Liubcova se retrouve sur un fragment de figurine de la phase A3 B1, sur une autre de la phase B2 et sur deux pièces encadrés dans la phase C. À Rast, beaucoup de figurines pressentent une ou deux perforations sur les bras. La même situation existe à Chişoda Veche (la phase Vinca C), Sânandrei (Vinča C), Zorlenţu Mare (Vinča B2C). À Turdaş les perforations sont moins nombreuses. Les têtes avec le masque en pentagone apparaissent à Vinca vers une profondeur de 8 m, dans la phase AB1 se développant surtout dans les phases tardives de cette culture. En Banat celles-ci sont fréquentes dans sa partie sudique, mais ont été documentées même à Chişoda Veche et Sânandrei. A Liubcova, des deux pièces ayant un masque semblable, l'une avait les bras perforés. À Zorlenţu Mare celles-ci appartiennent à la phase B2C, ayant le contour du visage en quelque mesure arrondi.

La pièce n° 3 peut être attribuée à la phase B2C, éventuellement en C.

Dans la 2e catégorie s'inscrit, selon Gh. Lazarovici, la figurine numéro 4, avec des bras latéraux, courts, en tronc de cône, perforés horizontalement. La réalisation des quelques attributs anatomiques par le marquage de la partie dorsale, l'élargissement vers la base de sa partie cylindrique, permet son encadrement dans une phase plus évoluée. Les plus proches analogies pour ce type peuvent être rencontrées dans l'établissement de Zorlenţu Mare, où, dans le niveau appartenant à la phase B2C, trois statuettes présentent le même canon à la figuration de partie dorsale. Parmi les découvertes de Liubcova existe un fragment de statuette semblable.

Du point de vue chronologique, la pièce peut être encadrée dans la phase B2C de la culture de Vinča.

La figurine sans tête, n° 5, (appartenant au IIe type), est sous forme de croix, ayant des bras courts, pointus et la partie inférieure en section ovale. Les figurines en forme de croix apparaissent dans la phase B, continuant leurs existence dans la phase C de la culture de Vinča. Une analogie presque parfaite (y exceptant la tête) est constituée par la pièce de Jablanica.

Des autres similitudes sont rencontrées chez deux statuettes de Liubcova, encadrées dans les phases Vinča B2 et C. Une autre pièce, presque identique, provient des découvertes plus anciennes de Parța (1945) de l'horizon B2. Aussi, deux pièces de Turdaș présentent des analogies avec la figurine mentionnée.

Celle-ci peut être attribuée à la phase B2C de la culture de Vinča.

Une apparition moins commune pour la plastique de Vinča (n° 6) combine dans le mode d'exécution des différents éléments caractéristiques aux phases tardives – corps plat, visage pyramidale, des bras courts avec des protomes, pieds courts, éloignés. La pièce analysée présente les bras finis en protomes animaliers. Ce sort de bras, moins élaborés, a été observé à la statuette plate, avec les bras perforés horizontalement, découverte à Liubcova. Fréquemment elles apparaissent chez les figurines perforés, tant anthropomorphes que stylisées. Ce type est rencontré dans les phases B2C et C, en spécial à Zorlențu Mare, mais aussi à Liubcova. La tête avec le visage en tronc de cône apparaît dans les étapes tardives de la culture de Vinča. À Liubcova une telle statuette a été encadrée dans la phase C-D. Des autres pièces proviennent de Sânnandrei, de Turdaș, de Rast, des découvertes de la phase C de la culture de Vinča. Dans l'établissement éponyme, à Vinča, celles-ci apparaissent également dans la phase C. Dans la région de Morava elles sont datées dans les phases C et D (Jablanica, Predionica, Valac).

Le procédé de réalisation des pieds par leur modelage séparé et leur placement en un angle pointu est rencontré en Banat à Sânnandrei, en Transylvanie à Turdaș, en Olténie à Rast, à Vinča et dans la vallée de Morava (Predionica et Karsja).

Les pièces de Sânnandrei présentent les plus proches analogies pour le masque du visage, la forme des bras et des pieds. La présence de tous ces éléments nous permet l'encadrement cette statuette dans la phase C de la culture de Vinča.

Gardée à moitié, la pièce n° 7 s'inscrit dans la catégorie des idoles cylindriques ornementés sur toute leur surface. Les exemplaires découverts à Liubcova, à Zorlențu Mare, Turdaș, Rast, permettent son encadrement dans la phase C de la culture de Vinča.

A cause de ses bras finis en protomes animaliers, la pièce n° 8 pourrait appartenir à la catégorie D – des autres objets de culte. La plus proche analogie, en tenant compte de sa forme, existe à la pièce de Liubcova, ayant quatre bras

et des protomes animaliers. Celle-ci et la pièce de Vinča ont été attribuées à la phase C de la culture de Vinča.

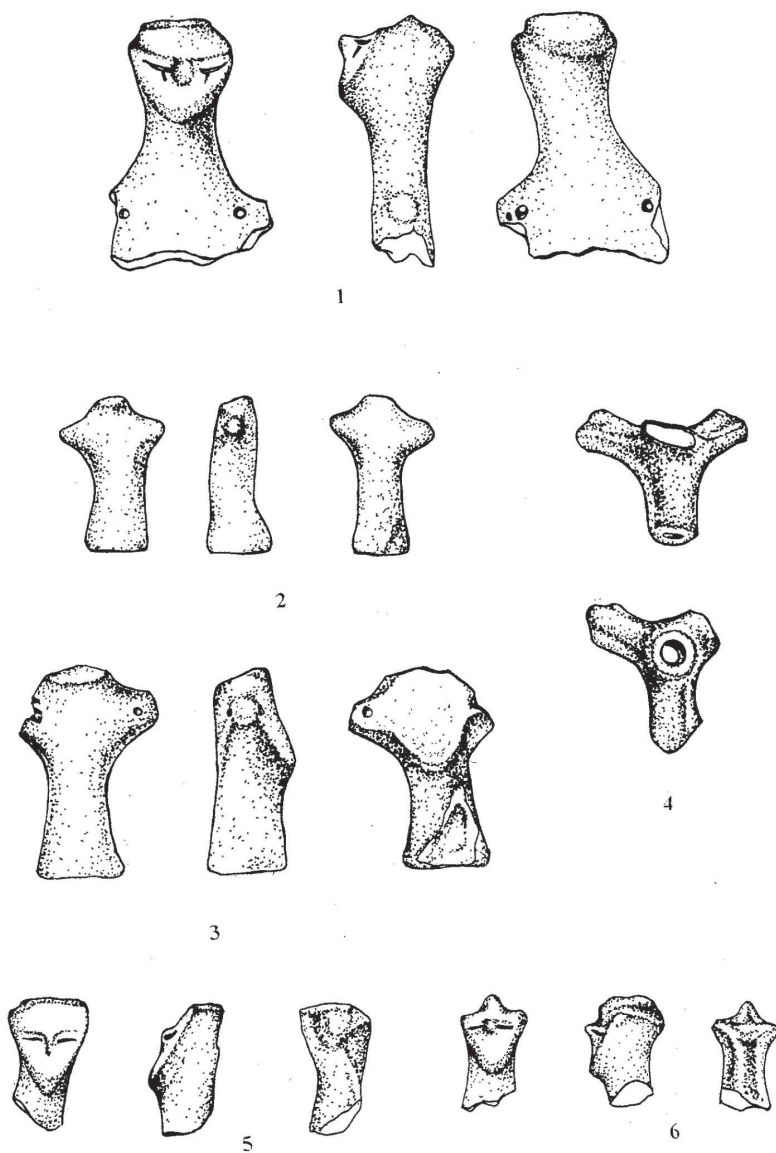
La pièce n° 9 appartient à la variante des idoles stylisés, circonscrits à la catégorie IIIc1 (corps cylindrique, deux bras obliques et gorge), découverte en Banat à Liubcova et à Zorlențu Mare, mais aussi dans des autres établissements de la culture de Vinča C. En tenant compte de sa forme, la plus proche analogie est présentée par la pièce de Liubcova, ayant la partie centrale mise en évidence et l'un des bras avec une terminaison orientée en haut.

L'exemplaire n° 10 appartient à la catégorie IV.d1 – des amulettes, qui représentent des idoles très stylisées, le corps plat, et quatre bras en forme d'étoile, perforé verticalement. Les plus proches analogies sont liées des pièces issues à Turdaș, qui sont encadrées dans Vinča C.

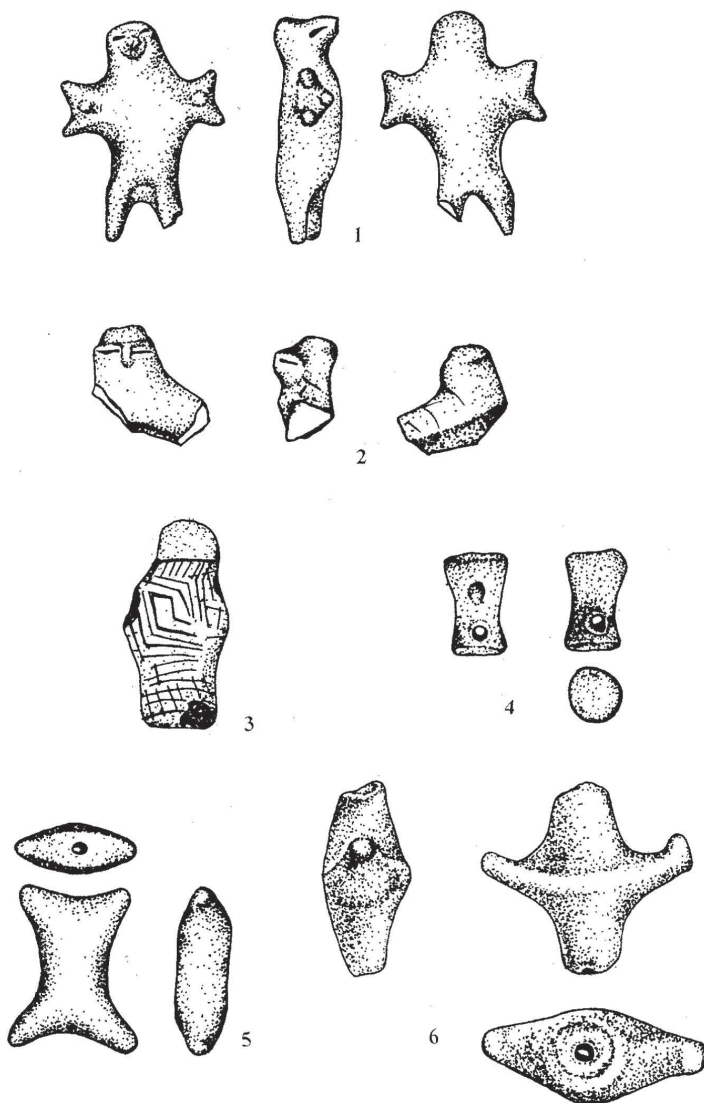
Le fragment d'autel, la pièce n° 11, présente une tête avec un masque semblable à celui d'une statuette de Liubcova, encadrée dans la phase C de la culture de Vinča.

L'objet n° 12 appartient à la culture de Sălcuța. Ce sort de pièces a été découvert à Cuptoare –Sfogeia, en Banat, et à Sălcuța.

Pour toutes les pièces présentées dans cet ouvrage nous avons employé comme des analogies les matériaux provenus du Banat, de la Transylvanie, de l'Olténie, sans nous reporter à toute l'aire de la culture de Vinča. La plastique néolithique de ces localités a été présentée en détail par les auteurs des fouilles et dans leurs travaux de synthèse, produisant une analyse approfondie de toutes les analogies du tout l'airel de cette culture.

Pl. I. 1-6 Figurine antropomorfe aparținând culturii Vinča. (Sc. 1:2).
Pl. I. 1-6 Figurine antropomorphes de la culture de Vinča. (Esc. 1:2).

Pl. II. 1-3, 5-6 Figurine antropomorfe aparținând culturii Vinča.

4. Amuletă Sălcuța. (Sc. 1:2).

Pl. II. 1-3, 5-6 Figurines anthropomorphes de la culture de Vinča.

4. Amulette de Sălcuța (Esc. 1:2)

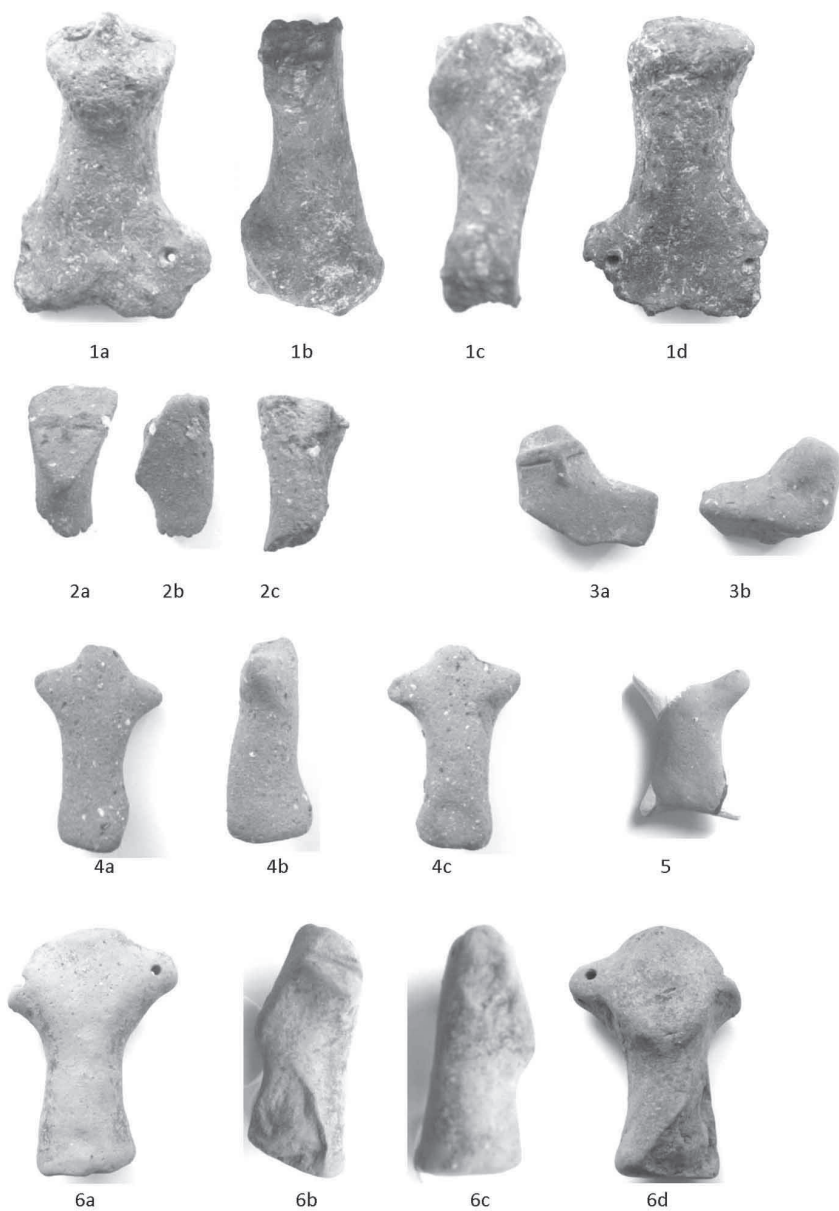

Fig. 1. 1-6. Figurine antropomorfe aparținând culturii Vinča.

Fig. 1. 1-6. Figurines anthropomorphes de la culture de Vinča.

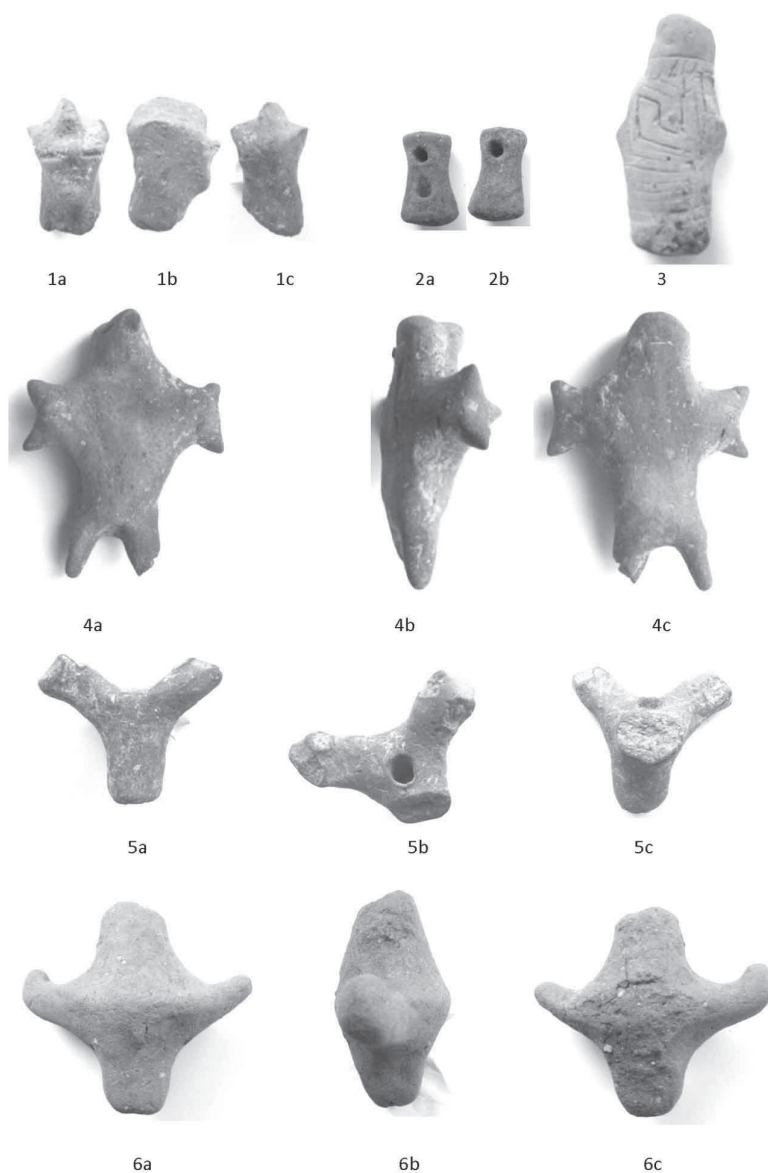

Fig. 2. 1, 3-6. Figurine antropomorfe aparținând culturii Vinča. 2. Amuleță Sălcuța.

Fig. 2. 1, 3-6. Figurines antropomorphes de la culture de Vinča, 2. Amulette de Sălcuța.